

Mahmut Cûda'dan Etkilenen Sedefkâr Şenol Tınaztepe ile Sanatına Dair

Röportaj Rengigül Yaltırık Ural

Şenol Tınaztepe ile tanışmamız 25 yıl öncesine dayanıyor. Kendisi sedefkârlığa gönül vermiş hevesli, sabırlı, usta olma yolunda ilerleyen gencecik bir öğrenci idi. Zaman zaman ofisime gelir, sohbet ederdik. Babasını, ağabeyini de tanırdım. Onlar da işinin ehli marangozdular. Marangozluk mesleği önemli bir meslek koludur. Ağaç oymacılığı, ağaç bakımı, doğru malzeme seçimi ve evladiyelik denilen olgu ile bir mobilya takımı ya da tek bir parça gelecek nesillere yadigâr kalır. Eski dönemlerdeki has ağaç ve bu işte ustalaşmış kişilerin elinden çıkma eserler koleksiyonlarda yer alır. İskoçya ve İngiltere'deki eğitim ve yaşamışlıklarım ile aile yadigârlarına çok önem verirler ve aile yadigârı ellerinde ne kalmışsa koleksiyon, müzayede gibi bilgilendirici etkinliklere, televizyon programlarına katılırlar. Uçsuz bucaksız sıralar oluşur. Küçük çocuklar ellerinde bir aile yadigârı o sıralarda sahip oldukları değerleri uzmanlara gösterirler, hikâyelerini anlatırlar. O kadar özenirim ki bizim ülkemizde de böyle farkındalık programları, etkinlikleri olsa diye düşünürüm.

Sedefkâr Şenol Bey'in de çalışmaları tıpkı böyledir. Bizden gelecek kuşaklara aktarılabilecek kayıtlı nice sanat eseri, "rare books" kitaplar, objeler gibi. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Sanatçısı Şenol Tınaztepe'yi ve sanatını anlamaya çalışalım.

Ben Şenol Tınaztepe. 17.12.1966, İstanbul doğumluyum. Zanaat ve sanat kuşaklarına aktarılmalı ilkesiyle kendimi çok yönlü geliştirmek için emek ve çaba harcadım. Bu çabam başarılı bulunup, bana çoklu meslek tabii ki zanaatkârlıkla ve takdiri, sanatla buluşturdu.

Ahilikte ve devamı olan Köy Enstitüleri yapısı olup, meslek ahlakı her şeyin üstünde tutulmakta, oto-kontrol sistemi mükemmel bir şekilde işlemekte idi. Çırak, kalfa ve usta arasında baba-evlat saygı ve sevgi bağı kurulmuş, ilişkiler ahlakî ve mesleki temellere oturtulmuştu. Her ahi bir “üstad”a bağlanmak, sanatın geleneksel pirleri hakkında bilgi edinmek ve davranışlarında onları örnek almak durumunda idi. Sanatların geleneksel pirleri, her şeyden önce birer ahlak kahramanlarıdır. Bu insanların pirlere gönülden ve mânen bağlanmaları, işlerinde gösterecekleri en küçük bir ihmal ve kusur ile pirin sevgi ve himmetinden mahrum kalınacağı anlayışını yerleştirmişti. Ahi birlikleri, bütün kademeleri birbirine bağlanmış, dışa kapalı, disiplinli topluluklar olduğundan, burada gelişen sanat da bunlara özgü bir “hikmet” olarak gelişmekte ve bu sır kuşaktan kuşağa aktarılmakta idi. Bunun için sanat bir üstadın yanında öğrenilmekte, aksi hoş karşılanmamaktaydı. Mesleğine, zanaatına takdiri olan sanatına ihanet edenler takdir görmez dışlanırdı. Böyle insanlar iş çevresinde barınamazdı. Mesleğimi devam ettirmek, unutulmaya yüz tutan sanatı yaşatmak ilginizi çekiyor ve benim gibi diğer sanatseverlere ulaşıyor. İlginize şimdiden teşekkür ederim.

Sedefkârlık sanatına ne zaman başladınız? Kaç senedir sedefkârlık yapıyorsunuz? Sizi bu mesleğe yönlendiren ne oldu?

44 yılımı verdiğim sedefkârlık ve resim sanatı mesleğimi 10 yaşında üstadım Kemal Uzunkaya ve ressam Mahmut Cûda'nın resim sanatına yönlendirmeleriyle, seneler içindeki destekleriyle öğrendim.

Bu doğrultuda geldiğim nokta beni onurlandırdı. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Sanatçısı seçildim.

Kendimi bu sanatta geliştirirken, ilk başta zor olan tavuk yumurtasına işleme yapmaya karar verdim. İşlemesi çok zordu, çünkü bildiğiniz gibi yumurta kabuğu oldukça incedir, üzerine işlenen sedef maddesi kalın bir maddedir. Yapım aşaması 3 ila 6 ay sürer. Kabuğu tamamen kırmadan işlemem yıllar aldı, takdir ederseniz. Yumurta kabuğu üzerine çeşitli malzemeler (Altın, gümüş, bağ, sedef, mamut dişi, değerli taşlar vb.) kullanılabilir.

Yurt dışında 6 yumurta sanatı derneğimiz ve 4 dergimiz var. Ülkemizi bu sanatla tanıştırmak için elimden geleni yapmaya çalıştım. Çalışmalarımın dolay, ülkemize gösterilen ilgiden memnunum. Emek gerektiren sanatıma elimden gelenin en iyisini yapmaya, yeni işlerime özen gösteriyor, en önemlisi de yeni fikirler üretmeye çalışıyorum. Çalışmalarım şimdiden 128'e yakın sergide yer aldı.

Osmanlı ve Selçuklu saraylarında, aksesuar takılarında, mobilyalarda, çerçevelerde vb. kullanılan bu tekniğin yaşatılması ve geliştirilmesi için çalışmalarım devam ediyor. Amacım daha eserlerimin daha çok koleksiyonlarda yer alması, nadir olan mesleğimi öğrenmesi.

Mahmut Cûda, Kemal Uzunkaya ile nasıl tanıştınız Şenol Bey?

Mahmut Cûda'nın Taksim Aynalı Çeşme denilen semtte, yani bizim atölyenin olduğu yerde evi vardı. Bizimle iç içe olan müthiş bir ressamdı. O zamanlardan beni yönlendiren, her türlü zorluklara rağmen yılmamamı, yolumdan ayrılmamamı tavsiye eden sevdiğim, saydığım, örnek aldığım "Ressam Dede" idi benim için. Nur içinde yatsın.

Kemal Uzunkaya ise çocuklukta yanında sanat eğitimi gördüğüm, sanat okulundan yetişmiş idealist bir insandı. Mesleğini derinden araştırmış bir üstat idi. Bu değerli üstatlardan el aldım, onlardan öğrenip, çok güzel yerlere getirdim mesleğimi diyebilirim. Minnetkâr olduğum sanatçılardır.

Aynalı Çeşme özellikli bir semttir. İstanbul'da Beyoğlu ilçesine bağlı bir mahallenin adıdır. Yani bizim oralar. Sınırları, kuzeyde Tarlabası Bulvarı, güneyde Kasımpaşa, doğuda eski Tepebaşı Gazinosu (şimdilerde Euro Plaza Otel), batıda Ömer Hayyam Yokuşu ile çizili. Pera zamanında Levantenlerin

ve yollara da yakın olması sebebiyle tiyatrocuların meskeni olan sokakların toplu adı. Yokuştaki mermer ama aynasız çeşmenin dışında, şimdi Vatan grubuna dâhil olan, eski adıyla Jeremia Fransız Hastanesi, bitişik ikizler gibi Alman ve Ermeni Protestan kiliseleri, Emin Camii. Kısaca sanat ve sanatçıların önem verdiği semt.

Sedefkârlık ilk nasıl başlamış topraklarımızda?

Sedefkârlık başlangıcı 1514 yılında sedefkâr Mehmet Ağa ile doğmuş. Denizden çıkan sedefleri sedefkâr Mehmet Ağa sanat haline getirmiş. Denizde 3 bin, 4 bin senelik sedeflere Osmanlı Sedefi denir. Bu sedefler şu anda ülkemizde bulunmamaktadır. 14., 15. ve 16. yüzyıllar arasında zirveye ulaşmıştır.

Sedef oymacılığı nasıl yapılır?

Sedef yapmak için öncelikle onu sevmen gerekir. Onu sev ki o da seni sevsin. Bu işi yapabilmek için çok ama çok sabırlı olmalısınız. Kâğıdı önümüze alıp, öncelikle motif çizilir. Eskiden kıl testereyle oyulurdu. Bu işlem günümüzde neşter ile yapılmaktadır. Daha sonra sedef özenle kaplanır. Ortaya çıkan tablo bir sabır eseridir.

Öncelikle bu sanat ustasından öğrenilmesi gereken bir sanattır. Maalesef Türkiye’de sedefkâr diye nitelendirebileceği, usta kalfa ilişkileri ve genç nesillere aktarımı kolay olmuyor, sonsuz konsantrasyon ve emek isteyen, restorasyon gereken işlerden.

Sedefkârlık (Sedefçilik) Nedir?

Sedefkârlık, Türk ve Doğu geleneksel sanatları içinde yer alan bir sanat dalıdır. “Sedef kakmacılığı” veya “sedefçilik” adı da verilir. Sedef kakma işine “sedefkâri”, sedef ustalarına “sedefkâr” denir. Sektörde sedefkârlar sanatçı, sedefçiler ise zanaatçı olarak anılır.

Çok eski medeniyetlerde kullanılan sedef sanatının Sümerlerden geldiği belirtiliyor. Sümer mezarlarındaki sedef süslemeler bu iddiaya dayanak olarak gösteriliyor. Uzakdoğu'daki Çin ve Hindistan gibi ülkelerde yayılan sedefçilik, Orta Asya Türkleri vasıtası ile Anadolu'ya ulaşmış. 15. yüzyıldan itibaren de Türk-İslam sanatı olarak tanınmaya başlandı. 17. yüzyılda sedef işlemeciliği Osmanlı'da zirveye ulaştı.

Sabır ve zarafet sanatı olarak da adlandırılan sedefkârlık bakışınızla sanatı betimler misiniz lütfen?

Zanaat ve sanatın, toplum içindeki davranışımızı, karakterimizi, adalet ve sempati hislerimizi rafine etmeli diye düşünüyorum. Kendi kendimizi tanımamızın, kendi kendimizi kontrol etmemizin, diğerleri için beslediğimiz saygı hislerimizin ve hareketlerimizin yücelmesine hizmet etmeli. Bizi saygısızlığı, zulme, adaletsizliğe ve bayağılığa tahammül etmeyecek şekilde geliştirmeli, değiştirmeli.

El sanatları, görsel hafıza ve el emeğinin sabırla çalışarak harmanlanması. Sedefkârlık da toplumda böyle değer bulmuştur.

Mesleğinizi icra ederken kullandığınız malzeme olan sedefi bulmakta zorlanıyor musunuz? Nereden buluyorsunuz?

Sedefkârlıkta kullandığımız malzemelerin hepsi olmasa da bazıları yurt dışında getirilip kilosu dolarla, fiyatları yüksek olan malzemeler. Ülkemizde bulunmayan kehribar, bağa, sedef, altın ve gümüş mamut kemiği veya mors balığı dişi gibi. Saray süslemelerinde kullanılan malzemelerdir.

Sabır ve emek gerektiren bir iş yapıyorsunuz, ülkemizde eserleriniz ilgi görüyor mu?

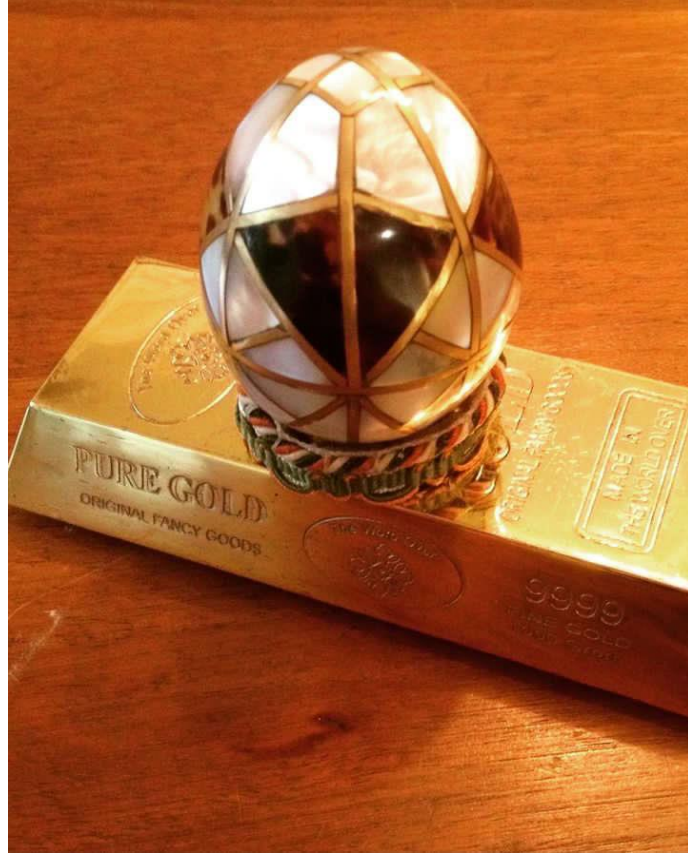
Neredeyse çocukluğumdan itibaren benim avantajım şu idi; çevremde, semtimde birden fazla el yapımı işlerin olduğu, sanatkârların yaşadığı, çalıştığı ve müthiş sanatçı bilgi ve birikimiyle çoklu mesleklerin bana yansımasıydı. O zamanın ustaları, üstatları müthiş zanaatkârlardı. Ve çok saygı duyardım. Bilgisi muhteşem bir zanaatkârlar ordusuydu. Ancak değişen yaşamla birlikte ne yazık ki yok olmaya yüz tuttu. Gelecek nesillere kıymetini aktarmamız gerektiğini düşünüyorum bu el sanatlarının.

Eserlerinizin tanıtımını nerelerde yapıyorsunuz?

Uzmanlaştığım alanım (yok olmaya yüz tutmuş on meslek dalı içinde) gerçek yumurtaya hiçbir işlem yapmadan, değerli taşlar ile işlemek. Bu sanat yurt dışında “egg art” olarak adlandırılıp, kabul görüyor. Yumurtanın üzerine işlemek aylarca süren bir emek ve tabii ki sonsuz sabır. Amaç yumurtayı kırmamak, iç içe geçen birden fazla materyalden olduğundan çok uzun zaman alıyor. Eser ortaya çıktığında takdir görüyor. 3 kitapta yer aldı. Dergilerde, müzelerde koleksiyonerler tarafından takip ediliyor, beğeni alıyor.

Soyut yağlı boya çalışmalarım oldu son yıllarda. Bu çalışmalarım için iki katalog oluşturulmak üzere çalışılıyor.

El yapımı gözlük eserlerime altın varak uygulamam yurt dışındaki koleksiyonerlerden ilgi görüyor. Sanatçı ve galerici dostlarımla sanatsal açılışlara katılmaktan mutluyum.

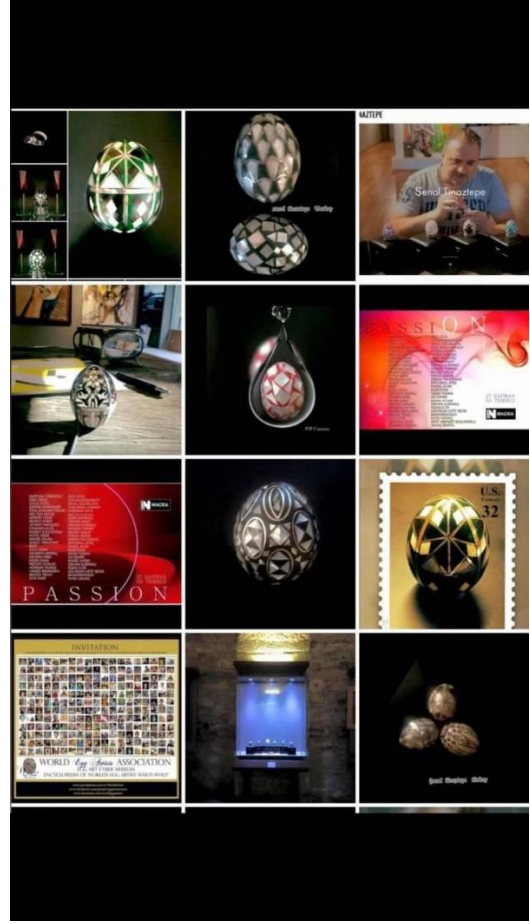

Mesleğinizin öğrenilmesi için neler yapıyorsunuz?

Birçok gence bu zanaatı öğretmeye çalışıyor, ilgi duyanları yönlendiriyorum. Elimden geldiğince sergilere katılmaya, bilgilerimi aktarmaya çalışıyorum. Biz öğreticiyiz, yol gösteren bilgilendiren kişileriz.

Son derece zengin olan Türk el sanatlarının gerek İslamiyet öncesi, gerekse İslamiyet sonrası Türklerin hâkimiyet kurduğu pek çok coğrafi bölgedeki süsleme ve el sanatlarının geleneklerden etkilenmiş olması doğal. Bu etkilenme oldukça kısa bir zaman dilimini kapsamış. Türklere özgü sadelik (malzeme, teknik, renk, motif ve kompozisyon) Türk duyuş ve düşüncesinin en önemli bir ifade aracı haline gelmiştir.

Sanat, her toplumda var olan bir olgu olarak, bireyin kendini ifade edebildiği özgün bir alan. Sanatın farklı toplumları yakınlştırarak, toplumlar arası diyalogu geliştiren yönü var. Bu diyalogu sağlayan özellik, sanatın kullandığı ortak, evrensel dil. Sanatı çekici kılan bu evrensel iletişimin ardındaki gücü yaratıcılık olarak açıklayabiliriz. Böylelikle, sanat ürünü oluşturulurken, yaratıcı düşünme gücünden beslendiği söylenebilir. Bu durumun sonucu olarak da tarihsel süreç içinde yaratıcılık ile sanat arasında doğal bir bağ kurulmuş olur.

Kaybolmakta olan bu kadim sanatın en güzel Sedef Kakma örnekleri nerelerde görülebilir?

Benim yaptığım restorasyon işleri: Topkapı Sarayı restorasyonu, camiler, özel müzeler, medreseler, yurt içi ve yurt dışı koleksiyonlar.

Sanat Tarihi bölümü mezunları ilgili bakanlıklara bağlı müzelerde ve koruma kurullarında, valiliklerde, belediyelerde, devletin kültür ve tarih kurumlarında, kütüphanelerde, arşivlerde, sanat merkezlerinde istihdam edebilirler. Bunların haricinde özel müzelerde, mimarlık ve restorasyon hizmetleri veren şirketlerde, sanat galerilerinde ve özel kültür merkezlerinde ayrıca arkeolojik kazı çalışmalarında bizim de görev almamız olasıdır.

Türkiye’de çalışmalarınızın benzerleri var mı?

Yumurta Kakma Sanatı olarak yok. Yalnız çeşitli yumurtaya desen işleyen, resim yapan değerli sanatkârlar var. Afyon’da ve yurt dışında Yumurta Müzesi açıldı.

Sedefkâr olarak değerli sanatkârlarımız, resim sanatında çok kıymetli ressamlarımız var. Zaten tartışılmaz muhteşem eserler mevcut. Maddi ve manevi kazanç yönünden el sanatları her dönemde ilgi görmüştür.

Yurt içinde ve yurt dışında mesleğinizin tanıtımını nerelerde ve ne şekilde yapıyorsunuz?

Yurt içinde ve yurt dışında galerilerde, değerli sanatçı ve galerici dostlarımızla sanat ortamında buluşup ses getiren, ilgi çeken sergilere katıldık. Sanatçı dayanışmasıyla perçinleşmiş sanat organizasyonları destek görüp, destek verdiğimiz çok sayıda açılışlarda bulunduk. Bunlar internet sitelerinde belgelenmiş sanatsal faaliyetler, beynelmilel işler. Uzun süren pandemi döneminde, sanatsal faaliyetler durağan hâle de gelse internet üzerinde online müzayede şeklinde devam ettirdik. İlginçtir ki bu, sanatın çok daha sahiplenmesine vesile oldu. Sanatı takip eden ve her açıdan ilgilenen koleksiyoner topluluğu yarattı. Bu sahiplenme resim ve diğer sanatsal faaliyetlere de desteği arttırdı. Yeni projelerim, tasarımlarım ile yok olmaya yüz tutmuş gönül ve emek verdiğim sanatı aktarmak beni mutlu ediyor.

Cumhuriyet'in 100. Yılı ve sanat ile ilgili neler aktarmak istersiniz?

Atatürk'ün sanatla ilgili sözlerine bakacak olursak, Atatürk'ün sanata ne kadar önem verdiğini görürüz.

“Sanatsız kalan bir milletin, hayat damarlarından biri kopmuş demektir.”

“Hepiniz milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz. Hatta Cumhurbaşkanı olabilirsiniz, fakat sanatkâr olamazsınız.”

“Sanatkâr, toplumda uzun çaba ve çalışmalardan sonra, alnında ışığı ilk duyan insandır.”

“Güzel sanatlarda muvaffak olmak, bütün inkılaplarda başarıya ulaşmak demektir. Güzel sanatlarda muvaffak olamayan milletler ne yazık ki, medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatı ile yer almaktan ilelebet mahrum kalacaktır.”

“Bir milletin sanat yeteneği, güzel sanatlara verdiği değerle ölçülür.”

“Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk Musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir.”

“Milletimizin Güzel Sanatlar sevgisini, her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür.”

“Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata sahip olamaz.”

“Sanatçı, esaslı kültür sahibi olmalı ve tarihi iyi bilmelidir.”

“Sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür.”

Sorunuzun cevabını Mustafa Kemal Atatürk en güzel biçimde söylemiş, ben de aktarmaya çalıştım. Zaman ayırıp sorular yönelttiğiniz, sanata, sanatçıya verdiğiniz değer için size çok teşekkür ederim.

Sedefkâr Şenol Tınaztepe'ye ilham veren, tavsiyelerde bulunan kıymetli sanatçımız Mahmut Cûda'yı analım isterim. Bir döneme ışık tutacağını düşünüyorum.

“Darüşşafakalı Ressam Mahmut Cûda... 01 Temmuz '13

*“Ruhun o kadar geniş ki tıpkı bir ufuk gibisin,
Kapkara bir dünyada mavi boncuk gibisin,
Sekseni gösterse de kafa kâğıdın, haşa!
Her şeyinle ey Cûda, hâlâ çocuk gibisin” Ümit Yaşar Oğuzcan*

Darüşşafaka'nın yaşamına dokunduğu binlerce çocuktan biri Mahmut Cûda... Resim sanatına olan yeteneği ilk kez Darüşşafaka'da keşfedilir. Bu yeteneğini geliştirmesi için ona her türlü olanak sağlanır. Öyle ki, “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” (Darüşşafaka Cemiyeti), resim öğrenimi için onu Almanya'ya göndermeye karar verir, ancak dönemin koşulları elvermez. 1918'de Sanayi-i Nefise

Mekteb-i Ali'sinde resim öğrenimine başlayan Cûda, adını Türkiye'de aydınlanma hareketinin resim sanatındaki kilometre taşları arasına yazdırır. Dergimizin bu sayısında Darüşşafakalı ressam Mahmut Cûda'nın kızı Nadiya Cûda Düren'i konuk ederek hem sanatçı hem de insan ve baba Cûda'yı konuştuk.

Türkiye'de aydınlanma hareketinin resim sanatındaki kilometre taşları arasında yer alan Mahmut Cûda, Karamanlızade Abdullah Fehmi Bey ve Mollaoğlu Zeliha Hanım'ın yedinci ve son çocuğu olarak 1904'te Fethiye'nin Kaya Köyü'nde dünyaya gelir. Osmanlı Devleti'nde kadı olarak görev yapan babası, Türkçeyi devletin resmi dili olarak kabul eden Anadolu'daki ilk Türk beyliğinin kurucusu olan Karamanoğulları'nın soyundandır.

Abdullah Fehmi Bey'in görevi nedeniyle iki yılda bir kent değiştiren aile, Cûda'nın doğumundan kısa bir süre sonra İstanbul'a, ardından Düzce'ye, 1907'de ise Nallıhan'a yerleşir. Cûda, burada annesini kaybeder, henüz üç yaşındadır. Cûda, 1910'da Üsküplü Mahalle Mektebi'ne yazdırılır. Bir yıl sonra aile, Kandıra'ya taşınır. Ancak 1912'de babasının hastalanması nedeniyle İstanbul'a geri dönülür ve Cûda, Fatih Numune Mektebi'ne başlar. Fakat kısa bir süre sonra Abdullah Fehmi Bey vefat eder. Böylelikle Cûda, Darüşşafaka'ya kayıt olur.

Onun resme olan yeteneği Darüşşafaka'da keşfedilir. Dönemin Darüşşafaka Müdürü Fuat Şemsi Bey, onun bu yeteneğini destekler. On iki yaşında olağanüstü yeteneği nedeniyle "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" (Darüşşafaka Cemiyeti), resim öğrenimi için Cûda'nın Almanya'ya gönderilmesine karar verir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkılması, bu kararın uygulanmasını engeller. 1918'de on dört yaşında Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali'sinde resim öğrenimine başlar. Hikmet Onat'ın öğrencisi olur. 1923'te sanatçı arkadaşlarıyla birlikte "Yeni Resim Cemiyeti"ni kurar. Bu onun yaşamı boyunca çalışacağı sanatçı haklarını savunma girişimlerinin ilk örneğidir ve kendisi gibi Darüşşafakalı olan ressam Muhittin Sebati de bu cemiyetin kurucuları arasındadır.

Akademide İbrahim Çallı Atölyesi'nde çalışmalarına devam eden Cûda, 1924'te İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından düzenlenen konkura katılır ve sınavı kazanan 22 öğrenci arasına girer. 1925'te Paris'e gider ve Profesör Lucien Simon'un atölyesinde dört yıl eğitim alır. 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in yanında yardımcı öğretmen olarak göreve başlar. Aynı yıl Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin kurulmasında görev alır. Birliğin tek kadın sanatçısı Hale Asaf, Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda resim öğretmenliği yapmakta ve bir kadın sanatçı olarak Bursa'da yaşadığı sıkıntıları yakın dostu Cûda ile paylaşmaktadır. Arkadaşının yaşadığı sıkıntılara kulaklarını tıkamayan Cûda, Hale Asaf'a yer değiştirmeyi önerir.

Böylelikle 1929'da Bursa Kız Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olur. İlk anatomi çalışmalarına burada başlar. 1931'de Kırklareli Ortaokulu resim öğretmenliğine atanır. Aynı yıl askere alınır. Askerlik görevi sırasında Nazıma Raif Hanım'la evlenir. 1935'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü'nde kartograf olarak göreve başlayan Cûda, aynı yıl "Haramiler" isimli kompozisyonunu bitirir. "Yurdu Gezen Türk Ressamları" etkinliği kapsamında 1938'de Trabzon'u, 1943'te Bitlis'i tuvale aktaran Cûda, 1939'dan itibaren "Yeni Adam" dergisinin kapak desenlerini hazırlar.

Tüm sanatçıları tek meslek kuruluşunda birleştirmeyi amaçlayan "Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği"nin bu amacı doğrultusunda çalışan Cûda'nın çabalarıyla 1942'de Türk Ressamlar ve Heykeltraşlar Cemiyeti kurulur. Bu derneğin dağılması üzerine de 1950'de "Türk Ressamlar Birliği"ni kurar. 1962'de İsviçre Hükümetinin, Lugano'da açtığı desen sergisine Cûda'nın dört eseri seçilir. 1955'te TBMM'nin yurdun çeşitli yörelerinden resimler yaptırmak amacıyla seçtiği ressamlar arasında yer alan Cûda, aynı yıl Edirne'ye gider. Beş hafta burada kalarak resimler üretir. Cûda, 1956'da Yüksek Mimar Fazıl Aysu ile birlikte Osmanbey'de "Serbest Sanat Kurları" isimli bir okul açar. Bu özel resim kursu, Cûda'nın tasarımı olan bir öğretim sistemini getirmesi ve kendi türünün ilk örneği olması nedeniyle çok önemlidir.

Yaşamının sonuna kadar bir ressam olmanın ötesinde, sanatçıların hak ve özgürlüklerini korumak adına yapılan çalışmaların içinde yer alan Cûda, resim sanatının gelişmesinin ve toplumda yaygınlaşmasının sanatçıların temel sorunu olduğunu savunur. Kişisel sanat anlayışından ve tekniğinden ödün vermeden, pek çok yapıt üreten Cûda'nın bu inancı ve kararlılığı onu özgün bir

sanatçı olarak bugünlere ve geleceğe taşır. 1987’de Mimar Sinan Üniversitesi’nin, sanat ve sanatçılar adına yaptığı çalışmalar nedeniyle “fahri profesörlük” unvanı verdiği Cûda, 27 Mart 1987’de vefat etti.

Mahmut Cûda’nın yaşamının izlerini sürmek için tek çocuğu Nadiya Cûda Düren’le bir araya geldik. Nadiya Hanım’ın evi, babasından kalan desenlerin, poşatların, resimlerin, karikatürlerin, heykellerin sergilendiği küçük bir “müze ev” gibi... Öyle ki Mahmut Cûda’nın bağlamasından çalışma önlüğüne, boya fırçalarından, geceler boyu üzerinde çalıştığı devir daim makinesinin çizimlerine kadar pek çok eşyası özenli bir şekilde sergileniyor. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Filolojisi Bölümü’nden mezun olduktan sonra aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Nadiya Cûda, 1979’da Mimar Sinan Üniversitesi’ne geçiyor. 2008’de oradan emekli olan Nadiya Hanım’la Darüşşafakalı Mahmut Cûda’yı konuştuk.

Babanız Mahmut Cûda, 1932’den vefat ettiği 1987’ye kadar Beyoğlu’ndaki Aynalı Çeşme Caddesi’nde yaşadı. Aynalı Çeşme’nin sizin anılarınızda nasıl bir yeri var?

Aynalı Çeşme’deki evimiz yüksek tavanlı, 1876’da yapılmış bir apartmandı. Ne yazık ki şu an sadece karkası duruyor. 1932’den babamın vefat ettiği 1987’ye kadar o evde kiracı olduk. Babamın hiç evi olmadı. Ben, o evde doğdum. Annem ve babam evlenince oraya yerleşmişler. Çünkü annem Kasımpaşa İlkokulu’nda öğretmenlik yapıyormuş ve çalıştığı okula yakın olabilmek için orayı seçmişler. O yıllar Aynalı Çeşme, sanatçı muhiti, bir Rum mahallesi idi. Örneğin; karşımızda Şair Nigâr Hanım’ın evinde müzisyen Darvaş, biraz ilerimizde sinema ve tiyatro sanatçısı Aliye ve Zihni Rona, yan tarafımızda tiyatrocusu Behzat Butak, İ. Galip Arcan, Necdet Mahfi Ayral ve kızı Jean oturuyordu. Tabii, böyle bir mahallede oturmamız büyük avantajdı, çünkü o devirlerde ressam gibi kavramlar pek yoktu. Mesela okul yıllarımda öğretmenler, “Babanın mesleği ne?” diye sorarlardı, “Ressam” dediğimde “Başka işi yok mu?” derlerdi. Bu nedenle kendimi hep başka bir dünyadan gelmiş gibi hissederdim, ressam kızı olmak değişik bir şeydi. Fakat Rumlar öyle değildi, onlar babama gerçek değerini verir, büyük saygı duyar, “hocam” diye hitap ederlerdi. Bu da benim gururumu okşardı. Okulda gördüğüm dışlanmaya karşın mahallede gördüğümüz saygı beni tatmin ederdi. Düşünün babamın en güzel natürcülerinden birini, aynı zamanda kömürümüz olan Rum asıllı bir komşumuz eline geçen ilk parayla almıştı.

Babanız ile anneniz nasıl tanışıyor?

Babam, Atatürk’ün yurt dışına eğitim için gönderdiği beş ressamdan biri olarak Paris’e gittiği yıl annem Akademi’ye başlıyor. İlk olarak arkadaşları uzaktan babamı göstererek “Atatürk’ün yurt dışına gönderdiği beş ressamdan biri” demişler. Babamı böyle görüyor, ancak araya zaman girince unutmuyor. Annem, arkadaşları heykeltıraş Hadi Bara ve eşi Bedia Hanım ile 1931’de Pera Palas’ta verilen Akademi’nin geleneksel 3 Mart balosuna gidiyor ve babamla o baloda tanışıyor. Annem çok hareketli, kızıl saçlı bir hanımdı. Öyle ki annemin okuduğu yıllarda Akademi’ye gidenler, ne zaman Akademi’de okudukları sorusuna “Kızıl saçlı Nazıma’nın zamanı” derlermiş. Tanışmalarından kısa bir süre sonra da evleniyorlar. Sanat dünyasında üç büyük aşk vardır: Birincisi ressam Âli ve Yvonne Renault Karsan’dır. İkincisi babam ve annem... Üçüncüsü de Nuri ve Nasip İyem’dir.

Nazıma Hanım, Akademi’de hangi alanda okuyor?

Resim bölümünden mezun... Ancak Akademi’de okurken bir yandan da Kasımpaşa İlkokulu’nda öğretmenlik yapıyor. Mezun olduktan sonra da öğrencilerini çok sevdiği için oradan ayrılmıyor ve emekli oluncaya kadar orada çalışıyor. Çok değerli insanlar yetiştirdi. Mesela tamburî Ercüment Batanay, annemin öğrencisiydi. Babamın yaptığı pek çok tabloda da annemin bana yaptığı bebekler vardır. Annemi 1974’te kaybettik.

Babanız Darüşşafaka yıllarına ilişkin anılarını sizinle paylaşır mıydı?

Evet, Darüşşafaka yıllarını sık sık anardı. Darüşşafaka'ya ilişkin beni çok etkileyen, enteresan bir anısını anlatmak istiyorum. O yıllar İstanbul'da tifo salgını varmış. Darüşşafaka da kötü durumda imiş. Fuat Şemsi Bey diye bir müdür geliyor. O, Darüşşafaka'yı ele alıyor ve dipten doruğa yepyeni bir lise yaratıyor. Öyle ki yatakları dahi Avrupa stilinde -portbebe- yaptırıyor. Fuat Şemsi Bey, o kadar iyi bir eğitimciymiş ki babamın yeteneğini ilk o keşfediyor. O yıllar Darüşşafaka'da sınıf geçmek için sene sonu sınavı olurmuş. Sıra babama geldiği zaman Fuat Şemsi Bey, mutlaka jüriye katılır ve babama sınıf geçirtirmiş. Babamın yurt dışında resim öğrenimine gidebilmesi için çabılıyor. Hatta onu Şeyhülislam Hayri Efendi'nin – Sirkeci Postanesi'nin bulunduğu caddeye adı verilmiştir- yanına götürüyor. Şeyhülislam Hayri Efendi, babamdan portresini çizmesini istiyor. Babam da çiziyor. Şeyhülislam, resmi çok beğeniyor, oğlu Suat Hayri'yi çağırıyor ve diyor ki: "Artık siz kardeşiniz." Darüşşafaka'nın müdürü Fuat Şemsi Bey'e, "Bu çocuğu oğlumla birlikte Almanya'ya resim tahsiline göndereceğim" diyor. Ancak Birinci Dünya Savaşı başlayınca bunu gerçekleştiremiyor. Çok ilginç bir tesadüf ki Atatürk'ün yurt dışına tahsil için gönderdiği beş ressam arasında babam, hukukçular arasında ise Şeyhülislam Hayri Efendi'nin oğlu Suat Hayri Ürgüplü vardır. Suat Ürgüplü, daha sonraki yıllarda milletvekilliği, bakanlık görevlerinde bulundu ve 1965'te kurulan hükümetin başbakanı oldu.

Mahmut Cûda, nasıl bir insan ve babaydı? İlişkiniz nasıldı?

Babam, yabancılara karşı çok ağırbaşlı fakat kendi muhitinde çok eğlenceli, esprili bir insandı. Dört-beş yaşlarındayken babam bana, "Annenin sana olan sevgisini gördükten sonra, annesizliğin ne olduğunu anladım" demişti. Buna çok üzülmüş, "O zaman ben senin annen olayım" demiştim. O günden sonra babam bana "anne", ben de ona "oğlum" derdim. Babamı en güzel Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiiiri anlatır. O dizelerdeki gibi 80 yaşındayken bile çocuk gibiydi. Hep muzip, esprili, yaramaz... Günün 24 saati beraberdik, hiç geçinemezdik, çünkü aynıydık. Babam, "Ne olurdu evladım biraz annene benzeseydin. Her şeyin aynı ben" derdi. Her şeyimi ona danışır, onunla alırdım. Hatta babamla aynı pantolonları, aynı kazakları giyerdik.

Babanızın bağlamasını muhafaza ediyorsunuz. Babanız nasıl başlamış bağlama çalmaya?

Kendi kendine öğrenmiş. Bildim bileli saz çalardı. Seksen yaşındayken nota öğrendi. Babamın sazına ilişkin çok ilginç bir anektodu aktarmak istiyorum. Camiada "Kim, Mahmut Cûda'nın sazını çalarsa ünlü oluyor" diye bir söylenti yayılmıştı. Çünkü Aynalı Çeşme'den komşumuz olan Ahmet Kaya, babamın sazını çaldıktan sonra ünlü olmuştu. Yine Ruhi Su, o sazı çalmıştır. Babam sazı o kadar çok severdi ki hâlâ onu anmak için saz meclisi düzenlerim.

Babanızın başlıca özelliği ya da özellikleri neydi?

Babamın temel özelliği hiçbir akımın etkisinde kalmayıp, kendi akımını yaratması... Daha özümüze bağlı kalıyor. Bu nedenle Akademidekilerle de anlaşamıyor ve serbest çalışmayı seçiyor. Başka bir özelliği de az sayıda tablosunun olması... 150-200 civarında eseri var. Ancak kopyaları çok fazla... Mesela bir bankanın düzenlediği sergide babamın olmayan bir eser sergilendi. Bu nedenle mahkemeye başvurduk. Eserin babamın olmadığını mahkeme de kabul etti. Ama hâlâ hukuki süreç devam ediyor. Diğer bir özelliği de dünyanın her yerinde ressamların kıymeti ne yazık ki öldükten sonra anlaşılır. Oysa babamın, -sanırım bu dünyada tek24 yaşında sattığı ilk resmi hangi değerdeseyse son sattığı eseri de aynı değerdedir. Hiçbir zaman eserlerinin değerinden taviz vermedi. Bir de babamın bilinmeyen bir özelliği var. Hayatı boyunca kendine edindiği bir amaç vardı. O da tıpkı Leonardo Da Vinci gibi devir daim makinesini keşfetmeyi istedi. Geceler boyu o makinenin çizimleriyle uğraşır. Bu çizimlerden bir oda dolusu var. Ben sadece birkaç tanesini çerçeveletip astım.

Eviniz, bir Mahmut Cûda Müzesi gibi... Peki, gerçek bir müzeye dönüştürmeyi planlıyor musunuz?

Babamdan kalan tüm eserlerin bir yerde sergilenmesini istiyorum. Şu an evim, “Mahmut Cûda nasıl çalışırdı?” sorusuna yanıt verecek bir müze ev gibi... Babam, bir resme başlarken önce desen çiziyor, ardından renk poşatını çıkarıyor ve bunları üçüncü bir resim olarak birleştiriyordu. Resimlerinin hepsi satılsa da çoğunun desen ve poşat çalışmaları duruyor. Babamın kayıp tablosu “Kırk Haramiler”in bile ön çalışmaları var. Yine resimlerinde kullandığı pek çok obje duruyor. Mesela annemin yarım kalan portresinde giydiği bluz, o resimle birlikte sergiliyorum. Ki bu bluzu Yıldırım Mayruk’un ustası Cemal Bürün dikmiş. Boya kutuları, fırçaları, çalışma masası, önlüğü... Ki bu önlüğü kendisi dikmişti. Şöyle ki, bizden çalışma önlüğü dikmemizi istemişti. Ancak bir türlü bu isteğini yerine getiremedik. Bir gün kızmış, gidip kumaş alıp, patron çıkarıp dikmişti, babamın muzip karakterini en güzel yansıtan bir olaydır. Yeni Adam dergisinin kapak çizimlerini, Bursa’da başladığı anatomi çalışmalarından örnekleri de sergiliyorum. Özetle, 1932’den beri evimizdeki pek çok objeyi muhafaza ediyorum. Aslında çok güzel bir koleksiyonum vardı. Ancak 1997’de ünlü bir iş adamına objeleriyle birlikte topluca sattım. Çünkü 1986’da eşimin Üsküdar’daki müstakil apartmanına taşındık. Böyle değerli bir koleksiyonu evde tutmak inanılmaz bir sorumluluk yüklüyor. Kaybolmadılar, birbirinden ayrılmadılar, objeler de resimleri de beraberler... Bu nedenle içim çok rahat... İnanın korkmadan uyumaya başladık.

Atatürk’ün en ünlü portrelerinden biri de Mahmut Cûda imzası taşıyor. Bu portrenin ortaya çıkış öyküsünü bizimle paylaşır mısınız?

Mustafa Nevzat İlaç fabrikasının sahibi Nevhiz Pak Hanım, bir Atatürk portresi yaptırmak için babama başvuruyor. Babam, portreyi yapıyor. Ancak Atatürk’ü hiç görmediği için renkler doğru mu diye Celal Bayar’a gidiyor. Celal Bayar’ın yönlendirmesiyle babam renklere son halini veriyor. İşte bu portre tüm Türkiye’ye yayıldı. Nereye gitsem babamın çizdiği Atatürk portresini görüyor ve çok mutlu oluyordum. Ancak artık onun da taklidi çıktı. Tabii, herkes farkı görmüyor ama ben anlıyorum ve çok üzülüyorum.

Kaynakça: Kıymet Giray, Mahmut Cûda 101 Yaşında

<https://www.darussafaka.org/haberler/sekseni-gosterse-de-her-seyinle-ey-cuda>

***

“Mahmut Cûda (1904 – 1987), Türk ressam Mahmut Cûda 1904’te Fethiye’de doğdu. Küçük yaşta annesini ve babasını yitiren Mahmut Cûda, 1918 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi’nin (Güzel Sanatlar Akademisi) hazırlık bölümüne girerek, ilk resim derslerini Hikmet Onat’tan aldı; yarışmalarda başarı elde ederek, okul yönetmeliği uyarınca “asil” öğrenci oldu ve resim eğitimini, İbrahim Çallı’nın yanında sürdürdü.

1919 yılından başlayarak Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin Galatasaray sergilerine katıldı. Beş yıl süren Akademi eğitimini tamamladıktan sonra, 1923’te Münih’e giderek kuşağının öbür ressamı Ali Çelebi ve Zeki Kocamemi’yle, Hans Hofmann atölyesinde çalıştı. Bir buçuk yıllık bir eğitimden sonra İstanbul’a dönerek yeniden İbrahim Çallı’nın yanına girdi. 1924’te devlet hesabına Avrupa’ya öğrenci göndermek amacıyla açılan sınavı kazanarak, dört yıl süreyle Paris’te Lucien Simon’un atölyesinde çalıştı. 1928’de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde, Namık İsmail’in yanında yardımcı öğretmenlik yapmaya başlayan Mahmut Cûda, devletin sanatçıyı kollaması ve koruması gerektiğini savunup, toplumun sanat beğenisinin yaygınlaştırılması yolunda çaba göstererek, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’nin kurucu üyeleri arasına katıldı (1928). Bu arada görevli

bulunduğu Akademi'deki eğitim uygulamalarını eleştiren yazılar yazdı ve Akademideki görevinden kendi isteğiyle ayrılarak, bir yıl kadar Bursa Kız Öğretmen Okulunda, sonra da Kırklareli'nde resim öğretmenliği yaptı. 1931'de, askerliğini yapmak için İstanbul'a döndü. Askerlik hizmetini tamamlayınca, İstanbul Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü'nde kartograf olarak görev aldı. Resim çalışmalarının yanı sıra heykel etütleri gerçekleştirirken, Müstakiller'in grup sergilerine de düzenli olarak katıldı. 1939 yılından başlayarak, yayımcılığını İ.H. Baltacıoğlu'nun yaptığı Yeni Ada dergisi için kapak kompozisyonları hazırladı ve 1941'de ikinci kez askere alındı. Bir yıl sonra Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nin kurulmasına önyak oldu (bu Cemiyet, ilk ortak sergisini 1943'te Akademi salonlarında düzenledi). Trabzon ve Bitlis'te resim çalışmaları yaptıktan sonra, 6. Devlet Sergisi'nde ikincilik ödülü kazandı; 1949'da Edirne'den resimler yaptı. Bağlı bulunduğu Cemiyet kapanınca, onun yerine 1950'de Türk Ressamlar Derneği'ni kurdu. Ayrıca serbest sanat kursları düzenledi. 1969'da Coğrafya Enstitüsü'ndeki görevinden emekliye ayrılarak, 1973'te Kılavuzun Böylesi ve Bir Bardak Yağmursuyu İçiverin Gitsin adlı eleştiri kitaplarını yayımladı. 1978'den başlayarak kişisel sergiler düzenledi. 1980'de Kültür Bakanlığı tarafından Onur Ödülü verildi.

Sanat anlayışı: Mahmut Cûda'nın sanatı, kuruluşunda görev aldığı Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin hacim ve plan değerlerine bağlı anlayışıyla yakından ilgilidir. Bu bakımdan sanatçıyı, 1930 kuşağının, empresyonist ve akademik anlayışa tepki gösteren ortak eğiliminden ayırmamak gerekir. Ancak Mahmut Cûda, bu eğilimi paylaşmakla birlikte, özellikle natürmortlarında, kişisel bir bakış ve yorum getirmeyi de başarmıştır. Natürmortlarını oluşturan her nesne, boşluk içinde plastik bir kitle duygusunu içermesinin yanı sıra, nesne-uzam ilişkilerinin net ve parlak görüntüsüyle, bu kitle duygusunun ötesine geçer. İzleyiciyi doğanın ötesinde, “daha çok doğa” olan bir dünyanın gizemine çeker. Müstakiller'deki biçim bozma çabalarının görülmediği sanatçı, tersine, doğaya klasik denebilecek bir beğeni düzeyinde saygılı olmuştur. Klasik resim ustalarıyla bağıntıyı her zaman korumakla birlikte, bu bağıntının yeniden canlandırılması yoluna gitmeyen Mahmut Cûda'nın doğa karşısındaki dolaysız ve içten gözleminin ürünleri olan resimlerine, nesnelere fotoğrafa geçirilmiş görüntüsü değil, doğrudan doğruya kendileri model olmuştur. Mahmut Cûda ayrıca, Batılı akım ve eğilimlerin tartışmasız benimsendiği bir dönemde, yalın ve yapmacıksız bir anlayıştan hareket ettiği için de, çağdaşları arasında özgün yeri olan bir sanatçıdır.” <https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/mahmut-cuda-hayati-ve-eserleri/>

***

“Atelyelerin İçinden, Erhan Karaesmen - Mahmut Celalettin Cûda'yı, bu büyük sanatçıyı, Türk resminin seksenine yaklaşan bu ezeli gencini, bu renkli simayı bir dergi makalesi sınırında özetlemek olanaksız. Mahmut Cûda ile atelyesinin balkonundaki özel kuş yuvasında ötüşen, kanat çırpışan, konup yeniden kalkan kumruların arasında söyleşiyoruz. (...)

Mahmut Cûda, Aynalı Çeşme Yokuşu'nun 69 no, arka cephesi Haliç'e bakan bir dairede oturuyor. Yarım asra yakın zamandır. Yüksek tavanlı ve spekülâtorlerin yıkıp yerine bir yapmayı henüz akıl edemedikleri az rokoko, yarı Rum sitili çok eski Beyoğlu apartmanlarından. Haliç'e bakan balkonlu odayı üstat, atelye olarak kullanıyor. Küçücük, mütevazı, odanın stilini almış, sevimli, hafif düzensiz, hafif şakacı görünüşlü bir oda. Kitaplar, dergiler, eskizler. Üstat sağda, solda atılan kırpıntılardan pek hoşlanmıyor. Bunları, kalın karton kapaklı albümlerde saklıyor. Bir de iyi gün ve kara gün dostu sazı var, ortalıkta. Kütüphanenin bir köşesinden dikine sallanıyor. Türk sanatçısının değişmez kaderine uyarak, Cûda bağımsız bir atelye mekânına sahip olamamış. Maddi güç açısından, hiçbir zaman sahip

olamayacağını kestirdiği için, aslında, fazla da çabalamamış. Balkon kapısından girip bazen resim yaparken omuzuna konan kumrular dekoru içinde, bu küçük, mütevazı ev köşesini atelyeleştirmiş. Duvar diplerinde henüz çerçevelenmemiş, ya da çerçevesiyle duvara asılmış fazla resmi yok. Bir iki natürmort. Birkaç portre ve karikatür. Ünlü ressamlarımız arasında, elinin altında kendi yapıtlarından bulunduranlar araştırılsa, en az sayıda tabloyla Mahmut Cûda listenin en üstünde (ya da en altında) gelir. Ekonomik zorlamalarla sıkışınca hiç olmayacak fiyatlara elden tabi o çıkararak, gönlünün sevdiklerine hediye edip dağıtarak başkalarını mutlu etmiş. Günümüzde, resmi gerçekten seven ve bu işten gerçekten anlayan koleksiyoncuların elinde Cûda'nın ölü doğaları yüksek spekülasyon araçları ve en fazla aranan çerçeveler haline geldi. Ama üstatta çok az bir şeyler kalmış. En güzeli de birkaç yıl önce birlikte oturdukları kızı ve damadıyla bir müzayedeye gidip, kendi sevdiği resimlerinden birini satın alma zorunda kalması olmuş. Bir başka meraklının daha fiyatı artırıp durmasıyla, üstadın yüreği ağzına gelmiş. Ama kırışa kırışa kendi tablosunu satın almış, sonunda. Mahmut Cûda ile bu yazı dizisinin, amaçlarından biri olarak aydınlığa çıkarmayı tasarladığı 1920-35 dönemi anekdotlarını bir süredir Ankara'daki ve İstanbul'da evindeki görüşmelerimizde deşmeye çalışıyoruz. Üstadın parmak ısırtacak dimağ uyanıklığı, hafıza gücü... Ve renkli, esprili anlatım gücüyle, bu deşme çok keyifli söyleşiler biçiminde sürüyor.

“Batı dünyası, batı sanat kültürü ile ilk temasımda neler mi hissettim? Ah, siz gençler, imtiyazlı bir kuşağın çocukları, en azından biraz meraklıysanız batı kültürüne o kadar kolay ulaşıyorsunuz, öylesine kolay dışarı gidip gelebiliyorsunuz, kitap bulabiliyor ve getirtebiliyorsunuz ki, bu soruyu böylesine rahat bir eda bir cümlede özetleyip sorabiliyorsunuz. Biz can çekişen Osmanlı İmparatorluğu'nun, İttihadı Terakki yırtılışlarının ve Millî Mücadele çılgınlıklarının kuşağıyız. Dikkatimiz sanat ve kültüre yoğun olarak hiçbir zaman yönelemedi. Batılı bizim için İstanbul işgalcisi zalim subaydı. Gerisini düşünemedik. Sonra kurtuluş, sonra rahatlama ve sonra Türk kültürünün gelişmesi yolundaki ilk hamlelerin öncüsü kendimizi Paris'te buluyoruz. Bilgi ve görgü düzeyimiz, ya da kendi adıma konuşayım çocukluğunun bir bölümü taşrada 'geçmiş Osmanlı genci olarak bilgi ve görgü düzeyim öylesine düşüktü ki,' sokaklardaki ışıklar, şık giyimli insanlar alabildiğine gözümüzü kamaştırıyordu. Daha önce kısa bir süre için gidip geldiğim Münih'te de böyle olmuştu. 1926'da bir gün Paris Operası'na gittim. Samson Dalila oynuyor. Hayatımda ilk kez opera görüyorum. 100 kişilik bir orkestranın olabileceğini hayal dahi edemiyorum. Paris Operası'nın görkemli kubbesi, ışıldayan avizeler üzerime yıkılacak gibi oluyor. Şık tuvaletleriyle, pırıldayan mücevherleriyle güzel kadınlar. Hepsi hayal âlemini zorluyor. Rüya gibi geliyor. Ve zaten sonraki iki üç ay boyunca da rüyalarımdaya yeniden görüyorum, bunları. Diyeceğim şu ki, ilk batı temasında dış görünüş unsurlarıyla çok ezildik, büzüldük. Ya resimde. Louvre'da ya da Münich. Pinakotek'te o dev boyutlu Rembrandt'ları, Rubensleri, Velasquezleri, Tizianoları falan gördüğümde ufalıp, küçülüp toz oluyordum; Hemen resmi de, o diyarları da bırakıp Türkiye'ye kaçmayı kaç kez' düşündüm. Ama Cumhuriyet Türkiye'sine bir misyon borcumuz olduğunu da düşünürdük. Biraz rahatlardık.”

Almanya'ya ilk giden Ali Çelebiler kuşağının ve ilk Paris yolcularının Cevatlar, Cemaller, Zeki Faiklerin, Mahmut Cûdaların, daha sonraki yolculardan Hadiler, Eşreflerin yurt dışı izlenimlerinden bir çeşit bir ortak kesit buluyoruz bu anlatılanda. İzlenimcilik, kübizm, gerçeküstücülük, soyutçuluk karmakarışık yeni akımlar olarak devam ederken 20-25 yaşlarındaki genç Türk ressamlarına gerçekten, kültür dünyamız için bir misyon yükleniyor gibiydi. Bu kuşak olağanüstü verimliliğiyle bu görevi yerine getirmiştir. Birçok doğumlar 1920-35 arasında çözülmüş ve Türk resminin sürekliliği sağlanmıştır. Yurt dışı tecrübe ve temas kazandırdığı, kişisel iç dünya sentezleriyle Türk resmine akmıştır. Bireyin kendi kendisiyle hesaplaşmasının en özlü ve güçlü örneklerinden birini Mahmut Cûda'da buluyoruz.

“Hans Hoffman, Lucien Simon, Lhôte Atölyeleri hepsi iyi, hoş. Ama 1925’den 1929’a dört uzun sene. Yaşça yirmiden yirmibeşe gelerek ve fikirce kendim büyüyorum. Asıl önemlisi, bu. Kopyayı, kopyacılığı sevmiyorum. Paris denen genç adam yutucusu, ejderha kente alıştıkça, lisanına hâkim oldukça rahatlıyorum. İlk günden beri içimden yükselen, beni gerçekçi resme çeken, figüratifte tutan sesi daha iyi değerlendiriyorum. Bir bilince dönüşüyor, bu. Realizmde kesinleşiyorum. Cisimler, eşyalar bunların gerçek biçimleri ve renkleri, beni tutkuyla sarıyor. Ölü doğa, aynı zamanda doğadır da. Çiziyorum, boyuyorum; beğenmiyorum bozuyorum. Yeniden, doğaya daha yakın, daha gerçek.”

Mahmut Cûda bilinen olağanüstü renk ustalığını ‘ne zaman yakalamıştır? Bunu tam kestiremiyoruz. Kendi renklerine atfettiğimiz olağanüstülük niteliğini büyük bir alçakgönüllü geçiriyor. Ama kendisi de tam kestiremiyor, galiba. Cûda’nın realizminde, biçim mükemmelliğinde ve renk ustalığında her şeyin yerli yerine fazla’ oturmuş olduğunu, yürek çırpıtıran bulunmadığını düşünen resim meraklıları vardır. Mahmut Cûda’nın tablolarının önünden süratle geçilirse gerçekten özel bir coşkuyu, bir yürek çırpıntısı duymakta zorluk çekebilirsiniz. Bir saydam perdenin arkasında bir ‘dünya anlatılmış gibidir. Kara kalem portrelerinde derenkli peyzajlarında da ustası olduğu ölü doğalarında da. O perdeyi yırtmak için izleyicinin özel bir çabası gerekebilir. Kolay görünüşlü zor bir resimdir, bu. Bu yüzdendir ki sanat eleştirmenlerimiz ve sanat adamlarımızın ağızından hep “gizem” sözcüğünü duymuşuzdur, Cûda’nın resminden söz edilirken. Tam bir gönül uyumu sağlamak için zor resimlerdir Cûda’nın resimleri. Ama bir de bu uyumu’ yakaladınız mı, tutsak olursunuz. Karakalem portre birkaç tanesi beni tutsak almıştır, örneğin. Bu kolay görünüşlü zor resimleri Cûda da çok büyük uğraşı vererek bitirir. Eli ağır değildir. Ama mükemmeliyetçilik endişesi taşıyanların çoğu gibi, aksak çalışır. Sık sık ara verir, çok gözler. Yeniden ele alır. İyi bir elmayı birkaç ayda bitirir. Doğa da olgun bir elmayı altı yedi ayda, hazırladığına göre. Arada okurken, saz çalarken, olağanüstü bir parmak hüneriyle becerdiği küçük ev işlerini yürütürken dikkat yoğunluğu hiç bozulmaz. Akli ve gönlü’ elmasındadır, vazosundadır portresinin saç ya da burun detayındadır. Zamanla hamurlaştırır bu işleri. Ve bitirir. Üstadın karikatürleştirilmiş portre tutkusu şakacı, muzip karakterinin mi ürünüdür, yoksa, ciddi ressamların karikatür yapmasının yadsınmadığı ülkeler den aldığı, ilk gençlik etkilenmesine mi bağlanabilir?

“Karikatürü hep sevdim ve yaptım. Öyle ciddi incelemeler falan yapmadım. Gromaire’leri falan fazla etüt etmedim. Ama güldürü unsurunu içeren afiş, kitap ve dergi kapakları ta Paris’ten beri ‘beni ilgilendirdi. Gülmek doğanın bir parçası gibi gelirdi bana. Hala geliyor ya.”

Cûda’nın kapak ressamlığı ve az bilinen bir yönüyle alfabe resimleyiciliği ise gerçekçilik tutkusunun bir ürünü. Ama sosyal boyutları da bulunan bir gerçekçilik söz konusu burada.

‘Büyük iyi niyet ve coşkuyla hazırladığı, altı yedi yaşındaki göze ve dimağa doğa sevgisi, cisim sevgisi aşlamak için yalınlaştırarak çizdiği ve boyadığı o nefis küçükbaş yapıtların basılmamış olması üstat için bir üzüntü kaynağı. Bu alfabe resimlerinin özel bir baskıyla sınırlı sayıda çoğaltılarak ya da özel bir sergilemeyle sanat dünyamıza ulaştırılması da bizim dileğimiz oluyor. İnşallah gerçekleşir. Mahmut Cûda’nın resim akımları hareketçiliği, polemikçiliği’ çok bilinen yönleridir. Kabına sığamayan, espri cıva gibi bir adam. Batı kültürüyle döğüşüp, uzlaşıp, kendi iç sentezini yapmış ve 1929’da Paris’ten İstanbul’a dönüyor. Benzeri deneyimden geçmiş bir iki yaş büyükleri Ali Çelebi, Kocamemi, Şeref Akdik ve kendi yaşıtı Nurullah Berk de dönmüşler. Elif Naci ile Turgut Zaim zaten İstanbul’da. Akşamları hararetle tartışıyorlar. Akımlaştırmak gerekiyor, Yeni Türk Resmini. Ve “Müstakiller Grubu” doğuyor.

“Çevreden bakanlar şımarık çocuklar diye adlandırıldılar bizi. Galiba en şımarık da beni bulurlardı. Doğruyu bulalım diye çok tartışır, şakayla karışık ağzıma geleni söyledim. Sonra arkadaşların bir bölümü anlamadı. Grup bölündü, kalanların ağırlığı azaldı.”

Daha sonra, Nurullah Berk’in yeniden bir süre Paris’te ‘kalıp döndükten sonra “D” hareketini başlattığını biliyoruz. Müstakiller hareketi, D Grubu hareketinin kaynağı olmuş gibidir. D hareketi de kendisine bir antitez gibi sunulmuş olmakla’ birlikte Yeniler’in bir ölçüde kaynağıdır. Grup hareketleri, çağdaş dünya resminde önemli yer tutan faaliyetlerdir. Batı ‘sanat tarihleri sayfalarca yer ayırır. Bizde 1920-30’ların bu önemli kaynaşması üzerine projeksiyon yeterince tutulmamıştır. Cûda bu hareketleri ve hareketler içindeki kendi yerini şöyle anlatıyor: “Kendi ölçülerimize göre hepimiz iyi niyetliydik. Canlıydık. Ele avuca sığmıyorduk. Resim tutkusu ve toplumun kültür yaşamına bir ucundan da olsa hizmet etme sevinci ortak bir bilinç yaratıyordu. Sonradan ortaya çıkacak, bazı arkadaşlarda üzüntüyle izleyeceğim bireysel çıkarıcılık endişeleri de henüz su yüzünde değildi. Sadece katı kuralcılık ya da esnek kuralcılık taraftarı olmanın getirdiği küçük görüş ayrılıklarımız vardı. Ben çok yerleşik, katı kurallardan yana değildim. Yaşımız küçüktü. Türk resminin yaşı da küçüktü. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Türk resmi daha doğarken bazı kliklerin yerleştiği kurallar beni rahatsız ediyordu. Neymiş o, İtalyan Valeri kardeşlere bir resmi beğendiremezsen, kimseye beğendiremezsin. Böyle yapay süzgeçlere hiç gerek yoktu. Emekleyen bir hareketti, Türk resmi. Çocuğu oyun odasına kapatmak yerine, özgür bırakmalıydık. Salonda, bahçede dolaşın. Girip çıkarken düşer kafasını yarardı, ama hemen iyileşirdi. Özgür ve ferah ortamda büyümeliydi. Yeni sanat akımı hareketleri canlılığı örgütlerken, aşırı kurallaştırmayla özgürlüğü kısıtlamamalıydı. Ben bunun tartışmasını verirdim. Hala veririm. Akademizm düşmanlığı atfedilmiştir, bana, bu yüzden. Ben sanatta özgürlük yanlısıyım, O kadar. Ha, tartışmacılığımı, polemikçiliğimi akademizme karşı broşürler yayınlamaya kadar götürmedim mi? Götürdüm. Daha da götürürüm, gerekirse. Ama geçmiş bu kadar taze, henüz belleklerimizde ve anılarımızda yaşayan Türk resminin filizlendiğini görmekten en çok biz eskiler mutlu oluruz. Kimsenin şüphesi olmasın. Ama bir avuç ressamla ve yüzyılı bulmayan geçmişle yürüyen Türk resmine kimse ipotek koymamalı. Akademizm adına da sosyal politika adına da. Ben bunların hepsine karşı çıkarım.”

Mahmut Cûda bazı kesimlerce bireysel savaşım çığılığı olarak adlandırılan iki polemik kitabında (Kılavuz'un Böylesi ve Bir Bardak Yağmur Suyu İçiverin Gitsin) plastik sanatlar eğitimi ve bunun, felsefesiyle ilgili olarak bireysel polemik endişesinin çok ‘ötesine taşan, önemli savlar yer alıyor. Yazarken ve konuşurken alabildiğine lezzetli ve arı bir Türkçe kullanışı da bu seksenlik gencin, sürekli uyanıklığının ve dimağ canlılığının ürünü. Bu canlılığın dile getirdiği sanat eğitimi tezleri çağdaş ve güncel bir çerçevede ele alınmış. Polemik ötesi görüşler, bunlar. Bu kitaplara kızanlardan çok, onları sevenlerin bulunması da buradan kaynaklanıyor.” Gösteri Dergisi <https://sanatokuma.blogspot.com/p/mahmut-cuda.html>

Mahmut Cûda yaşasaydı Şenol Tınaztepe’nin Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Sanatçısı ünvanı aldığına, uluslararası yumurta sanatı (egg art) sanatçıları arasına girdiğine, çeşitli yurt içi ve yurt dışı sergilere katıldığına ve eserlerinin kataloglarda, koleksiyonerlerin koleksiyonlarında yer aldığına sevinir ve gurur duyardı diye düşünüyorum.

Sanat, sanatçı etkileşimi böyle bir şey. Bir mahallede yaşarken, eserler yaratırken hangi gencin sizden etkilenebileceğini sezebilmek de sanatçı duyarlılığı olsa gerek. Ve doğa ne kadar güzel ne kadar faydalı. Vücudumuzu, ruhumuzu besliyor, sanata yansiyarak mekânımızı süslüyor. Yumurta gibi. Sevilmez mi hiç!

Geleceğe kaynak olacak değerdeki bu kıymetli röportajımız, RE Books Arts Kitaplığı İnceleme-Araştırma ve Röportaj bölümüne kayıtlı olacak ve gelecek kuşaklara da kayıtlı bir belge olarak aktarılacak. Bu yöntemim şu açıdan da önemli; tüm röportajlar birleştiğinde çok kıymetli bir sosyal tarihi de geniş yelpazede yansıtmış olacak. Atatürk'e, sanata, üstatlarına saygısı, başarıya odaklı çalışkanlığı ve azmi ile Değerli Şenol Tınaztepe'ye çok teşekkür ederim.